

Nr 196.

Av herr **Lindhagen**, om en allmän revision av folkförbundets akt.

Den parlamentariska kris, som går över vår tid, avspeglar sig på de flesta områden. Mänskligheten står vid en skiljeväg, där många vandringar åt skilda håll erbjuda sig. Ingen vet vart man bör gå och ingen vägledning gives, sedan stjärnorna inom oss dränkts i blod av det stora kriget. *Utrikespolitiken* isynnerhet eller, populärt talat, fredsfrågan står stilla i vankelmodets tecken.

En ny utrikespolitik.

Läget avslöjades av förre utrikesminister Undén uti ett föredrag förlidet år. I detta upplyste han, att »socialdemokratien har icke något utrikespolitiskt program till arten skilt från andra partier». Detta är alldeles sant. Men bör den icke hava det eller, rättare sagt, böra icke alla partier eller åtminstone något parti ha ett vidare utrikespolitiskt program än vårt nuvarande?

Skola folkens regeringsombud i Gèneve företrädesvis trampa vatten, sövda av samvaron i lyxhotellens atmosfär? Böra de icke också söka någon påtaglig landkänning med mänsklighetens i högre mening gemensamma kuster? I stället kanonisera vi även mången liten billig antydan om rätten som ett stordåd. På detta sätt undanskymmes ännu mer eftertanken på de stora nödvändigheterna.

I svensk riksdagspolitik, i interparlamentariska förhandlingar resas från de övre regionerna tämligen enigt motstånd mot en opinionsbildning för en allmän revision av folkförbundets grundlag i syfte att den må motsvara sin ideella uppgift. När skola vi våga oss på att åtminstone börja med att diskutera sanningen?

Dylik obenägenhet från styrelserna att gå till grunden av tingen och utlocknandet samtidigt av folkets röst äro de två faktorer, som tillsammans skapa den parlamentariska krisen. Mest nedbrytande framträder denna företeelse i utrikes frågor, därför att där behövas sanningssökande och vaken folkmening i eminent grad.

Under detta kalla polarvatten på ytan går dock på djupen, framsprungen ur människornas hjärtan, en varm golvström av folkens goda vilja. Trots allt gjorde den sin gärning efter förmåga till och med under själva världskriget. En återblick på dessa bemödanden är vägledande även för framtiden och för behovet av en ny utrikespolitik.

Fredsörelserna under världskriget. Minimi- och maximiprogrammen.

Det otroliga inträffade under den svarta veckan i augusti 1914. Fyrarna släcktes överallt och mänskligheten låg plötsligt i mörker. Det greps på alla

1914.

händer till vapen och sanningen fick förbud att visa sig. Detta gällde främst de krigförande, men även över de neutrala lägrade sig dimmorna.

Med världskriget bärgade materiens diktatur sin skörd. Dess målsmän försökte till och med att se något stort och vackert uti det som inträffat. På detta sätt uppstodo »1914 års idéer». De höjde sig i allt större flykt och svävade särskilt under det följande året över allas våra huvuden för att sedan med åtskilliga vilostunder omsider dala ned mot sin undergång. Under krigets framfart tystnade de gamla fredsrösterna. Interparlamentariska unionen, fredsföreningarnas organisation och den socialdemokratiska internationalen bragtes ur funktion och läto icke höra av sig.

Emellertid tog naturen ut sin rätt. Efter den första häpenheten började det åter spira litet smått i sinnena. Trotsiga tankar höllo hemliga sammankomster och en smula förnuft smugglades ut här och var över gränserna. Till och med skyttegravarnes folk kunde räcka varandra brodershänder, när det officiellas representanter icke märkte det.

1915.

Dessa vaknande krafter måste skapa nya former för närmanden. Under året 1915 började de taga gestalt mångenstädes. Mellan dem uppstod samtidigt en bestämd skiljaktighet. De så kallade minimi- och maximiprogrammen trädde nämligen åter fram emot varandra såsom ett uppflammande av gamla motsägelser. Minimiprogrammen slogo sig till ro med skumplöjning och former samt uppbyros som förut av den övre världen och de befordrade. Deras förespråkare intresserade sig i främsta rummet för propaganda bland »inflytelserika personer», en säkerligen fåfång och hopplös uppgift. Maximiprogrammen voro ett uttryck för folksjälens längtan efter befrielse, efter en statskonst, som vill gå till grunden av tingen. Deras talesmän vände sig till alla och företrädesvis till folken. Skillnaden var också den, att maximiprogrammen voro med om vilka små steg som helst men önskade samtidigt sikta längre under vägledning av de gamla sanningarna. Minimiprogrammens målsmän bekämpade rätt och slätt maximiprogrammen utan att giva dem något erkännande. Världskriget hade således med sina dagliga blodsoffer icke förmått injaga någon avgörande sinnesförändring ens inom de mest välmående bland de samhällslager, ur vilkas statskonst kriget framgått.

Den första ansatsen till organisation kom från socialdemokraterna. Sexton ombud från Sverige, Norge, Danmark och Holland sammanträdde den 17—18 januari 1915 till en socialdemokratisk fredskonferens. Parollen blev: uppfordran till arbetareklassen att erövra den politiska makten, hemställa till socialisterna i de neutrala länderna att anmoda sina regeringar att verka för medling mellan de krigförande, obligatorisk skiljedom, rustningarnas inskränkande med avrustning som mål, avskaffande av den hemliga diplomaten och full parlamentarisk ansvarighet för utrikespolitiken, erkännandet av folkens självbestämmerätt, protest mot folkrättsbrottet i Belgien och mot varje annektering med våld, samling av de socialistiska partierna till rådsslag om

fredsslutet. Detta var ett mellanting mellan de båda ovannämnda programmen med en tendens möjligen till maximiprogram.

I Holland hade bildats, oberoende av partisamhörighet, en fredsförening kallad Anti-Oorlog Råd. Främste initiativtagare och ledare var en tjänsteman i ett holländskt regeringsdepartement B. de Jong van Beek en Donk. Denna förening sammankallade representanter från såväl krigförande som neutrala länder till en överläggning i Haag 7—10 april 1915. Ur denna överläggning framgick den så kallade Centralorganisationen för en varaktig fred med huvudsäte i Haag. Programmet blev: ingen annektering utan inbyggarnas medgivande, och staterna tillförsäkra inom var sitt område de olika nationaliteterna likhet i de medborgerliga rättigheter, religionsfrihet och fritt bruk av eget språk, full handelsfrihet i kolonier, skyddsländer och intressesfärer eller åtminstone lika behandling av alla nationer; det mellanfolkliga rättstillståndet erhåller en fast organisation och alla tvistefrågor hänskjutas till rättsligt avgörande eller till utredning och till försök till en förlikning, för vilket ändamål inrättas en permanent undersökningskommission; staterna vidtaga i samförstånd diplomatiska, ekonomiska eller militära åtgärder, därest en stat tillgriper vapen i stället för att underkasta tvistefrågan avgörande vid domstol eller behandling av undersökningskommissionen; ömsesidiga inskränkningar i rustningarna; kaparrätten avskaffas och principen om havets frihet genomföres; verksam parlamentarisk kontroll på utrikespolitiken, så att för parlamenten hemliga avtal ej bliva för folken förbindande. Detta blev urtypen för minimiprogrammet, såsom det ock kallade sig.

Kriget skapade även en särskild kvinnornas fredsorganisation. Deras lidanden såsom hustrur och mödrar var i krigsländerna oerhört. De fingo ock rycka in i männens arbete, i den mån de senare utkallades till fronterna. Dessa uppoffringar gävo en oemotståndlig kraft åt kravet på kvinnornas medborgarrätt. Ur denna stämning framgick den internationella kvinnokongresen i Haag den 28—30 april 1915. Denna fattade många resolutioner. I huvudsak lånade den förenämnda minimiprograms innehåll men med en viss rättning åt vänster. Där talades om »organisierandet av nationernas samfund» och »allmän omröstning», men icke såsom aktuella krav. Endast vissa steg i dess riktningar förordades. Full politisk medborgarrätt för kvinnorna äskades, ävenså barnuppfostrans inriktande på fredens ideal.

Den omedelbart mest trängande frågan var vid denna tid givetvis att göra slut på kriget. Någon annan utväg kunde ej uppfinnas än medling från de neutralas sida, kvinnorna fordrade därför ständig medling, »perpetual mediation», en formulering, som uppfunnits ursprungligen i Amerika. En konferens av neutrala stater borde taga hand om saken. Kongressen själv utsåg för samma ändamål delegerade, nämligen Rosika Schwitter, Crystal Macmillan, Emilia Balch, Coralie Ramondt-Hirschmann, Jane Addams, Alletta Jakobs och Rosa Genoni.

Dessa besökte därefter en del premiär- och utrikesministrar i både krigfö-

rande och neutrala länder i Europa och dessutom presidenten i Förenta Staterna. Även Sverige fick besök. Man gjorde vad man kunde, men kanonerna överröstade fredsrösterna.

Det första maximiprogrammet såg, mig veterligen, dagen å den allmänna svenska fredskongressen i Varberg den 25—27 juni 1915, som tillkom på inbjudan av svenska freds- och skiljedomsföreningen. Den var besökt av tvåhundra trettiosex utsedda delegerade från hela landet för freds- och nykterhetsföreningar, arbetare- och kvinnoorganisationer, religiösa samfund och andra för fredssaken intresserade sammanslutningar.

Vid detta möte antogs under entusiasm åtskilliga uttalanden, samtliga betonande de oundgängliga förutsättningarna för en varaktig världsfred.

En uppmaning hade kommit från Haag om anslutning till ovannämnda minimiprogram. Denna uppmaning besvarades sålunda:

»Kongressen beslöt uttala sin sympati för denna framställnings syfte och för den fredskänsla, som i densamma kommit till uttryck. Men kongressen fann för sin del, att den icke kunde stanna vid de sålunda framförda kraven utan fordrade ett mera klart och oförbehållsamt ingående på de oundgängliga förutsättningarna för ett varaktigt uppnående av det gemensamma målet: en varaktig fred.»

För ändamålet förordades såsom nödvändigt i korthet återgivet:

1) Ett förbund mellan de civiliserade staterna; ett världsparlament; genomförandet av undertryckta nationers självbestämmningsrätt.

2) Krigsväsendets avskaffande; obligatorisk skiljedom i alla mellanfolkliga tvistefrågor; en internationell ordningsmakt.

3) En omläggning av undervisning och uppfostran i syfte att hävda rätten framför makten med betonande av de olika folkens och individernas solidaritet och broderskap; ett oavlatligt förverkligande av demokratiens principer och folkens självbestämmningsrätt inom alla områden.

Med detta hade äntligen klart betonats även den andliga kulturens oundgänglighet. I en särskild protest mot kriget krävdes, att samverkan mellan nationerna regleras av andra synpunkter än det ständiga hotets. »Kongressen vill i stället», heter det bland annat, »hava uttalat, att vi böra känna varmt med alla folk, med deras lika rätt att leva i solen, samt med de stora egenskaper, som äro deras särskilda egenart. Vi behöva för kulturutvecklingen de latinska folkens klarhet och livliga intelligens, vi behöva den germanska rasens organisatoriska kraft, i tanke och handling, vi behöva den sammanmältning av dessa egenskaper, som finnas hos den anglosachsiska rasen, vi behöva de slaviska folken med dess rika anlag, vi behöva de mongoliska folken, som under årtusenden byggt sin kultur på jord och arbete. Vi behöva alla utvecklingsmöjliga folks individualiteter.» Det gjordes tillika en hel del uttalande om aktuella detaljspörsmål samt om skandinaviska folkens uppgift i fredsarbetet. Den ständiga medlingen fick också sitt erkännande i valda ordalag. Kongressen hänvände sig särskilt till de nordiska ländernas regeringar

och parlament med en erinran om angelägenheten av en skandinavisk fredsmäklare.

Det beslöts vidare, att kongressens resolutioner, som tolkade en utbredd stämning bland svenska folkets djupa led, skulle i översättning på det diplomatiska språket tillställas samtliga staters regeringar och parlament, såsom ett bidrag till den världsoption, särskilt från de neutrala staterna, som då hade rätt och plikt att föra talan för ett förverkligande av löftet om fred på jorden och människorna en god vilja. Tre för ändamålet utsedda förtroendemän, Jenny Welander, Carl Lindhagen och Carl Sundblad med Knut Sandstedt som suppleant, uppvaktade härefter vederbörande utländska beskickningar i Stockholm. I övrigt avsändes av dem resolutionerna med skrivelser.

Från påven, engelska regeringen, engelska underhusets talman samt belgiska ministern i Sverige kommo svarsskrivelser av ett intresseväckande innehåll.

Det kan synas anspråksfullt, att kongressen framträdde på detta sätt. Regeringar och parlament gjorde emellertid icke någonting, allra minst för ett maximiprograms framförande i världen. Den hemska situationen tvang var och en att vara så att säga sin egen utrikesminister.

Denna upplevelse i den lilla landsortsstaden är ett av mina ljusaste minnen. Den vackra, vita samlingssalen i det nya skolhuset, där de svenska ombuden sammanträdde, den idylliska orten med sina trädgårdar kring de fredliga hemmen, den gamla fästningen, som reste sig däröver såsom en vålnad ur det framfarna, och slutligen havet med sina horisonter, glittrande i högsommarens sol, allt detta bildade en värdig ram. Det var den svenska folksjälen, som hade talat. En nordisk fredskongress i september 1915 i Köpenhamn anslöt sig i väsentliga delar till Varbergskongressens uttalande. Förslag väcktes även där, att man i stället skulle inskränka sig till ett instämmande i det holländska minimiprogrammet. Detta vann dock ej anslutning.

I samma månad utfärdades ett manifest mot kriget av en socialistisk konferens, samlad i Zimmerwald i Schweiz. Det var undertecknat av delegationer för tyskar, fransmän, italienare, ryssar och polacker, letter, rumäner, bulgarer, svenskar, normän och schweizare. Bland namnen förekom också N. Lenin. Manifestet uppfordrade till kamp för friheten, det angrep socialdemokratiens uppträdande, önskade på nytt återknyta de internationella förbindelsernas sönderslitna trådar och kallade arbetarklassen till självbesinning och till kamp för freden. Det innehöll vidare ej några bestämda konturer mer än ett uttalande mot annekationer och krigsskandestånd samt för folkens självbestämmanderätt såsom »en orubblig grundsats i de nationella förhållandenas ordnande».

Den ständiga medlingen och dessa famlanden mot en varaktig fred kunna sägas hava varit 1915 års idéer.

Under 1916 fortsatte den holländska organisationen sin verksamhet och även kvinnorna. Inom de neutrala länderna ägde rum omfattande folkdemon-

strationer för en fred, byggd på ett maximiprogram. Ut i juni hölls en allmän skandinavisk fredskongress i Stockholm, besökt av 410 svenska ombud och några danska och norska deltagare. Kongressen var en efterföljare av Varbergskongressen och anslöt sig enhälligt till maximiprogramtankarna.

Företrädesvis var det dock Fordexpeditionen från Nordamerika och den därur framgångna neutrala konferensen i Stockholm, vilka sökte hålla fredstankarna vid liv och på ett verkningfullare sätt organisera dem. Det var Amerikas själ och penningar i förening, som genom enskild företagsamhet gjorde ett vikingatåg mot Europas förvillelser. Denna episod har ett mycket stort intresse.

I Amerika uppstod ett stort behov hos en mängd människor att efter förmåga söka göra slut på kriget. Även där framstod såsom det första steget försök till medling. Man insåg likaledes, att medlingen blev utan verkan, om man ej, så att säga, tog tjuren vid hornen samt varnade de krigförande ländernas befolkning för att fortsätta sin vanvettiga strät. För detta fordrades organisation och helst ett samfällt uppträdande från de neutrala länderna. Alltså samma tankegång, som på sätt ovan skildrats gjort sig gällande i Europa.

En ung kanadensiska miss Julia Grace Wales skrev ett besjälade upprop, vilket väckte uppseende. Hon var spröd som en blomma och mild som en västanfläkt, blyg och tillbakadragen. Under denna bräckliga yta dolde sig ett lågande hjärta och en orubblig vilja.

Vid sidan av dessa impulser verkade ungerskan Rosika Schwimmer med sina flammande egenskaper. Hon hade tidigt utmärkt sig i hemlandet och sedan alltmer i kvinnornas mellanfolkliga strävanden såsom en utomordentlig kraft. Under de besök hon gjorde i Stockholm i propagandasyfte, lärde jag känna henne, och vi upptäckte då en inbördes samstämmighet i åskådningsätt. Vid den allmänna fredskongressen och interparlamentariska unionens konferens, båda i Haag 1913, råkades vi samt voro ense om, att framryckningen måste föras på vidare fronter och med vidare mål än som bestodos vid dylika möten. Rosika Schwimmer var den ledande själen och den tändande gnistan vid kvinnornas möte i Haag år 1915. När någon gång förhandlingarna hotade att rinna ut i sanden, ingrep hon inspirerat och lyfte frågan till dess rätta plan. Hon gick i spetsen för den kvinnliga delegationens färder till de krigförande och neutrala ländernas regeringar.

Emellertid mot de lössläppta lidelserna förmådde den goda viljan föga. Rosika Schwimmer begav sig då till Amerika såsom den sista utvägen. Där lyckades hon vinna besjälade kvinnors och mäns intresse. Däremot misslyckades hennes huvudaktion, nämligen att förmå presidenten Wilson att sammankalla en medlingskonferens av neutrala stater. Slutligen lovade i stället bilkonungen Ford sin medverkan till en pilgrimsfärd till Europa. Många inbjödos att delta i färden med den förhrydda ängaren Oscar II. Så kallade inflytelserika personer avböjde merendels och till sist även sådana, som

lovat följa med. Storstadspresen hänade företaget. Ford stod emellertid fast. Kort före avresan hölls ett massmöte i Washington för företaget. Ford besteg under stormande bifall tribunen och då han måste giva efter för ropen för att säga något, yttrade han endast de bekanta orden: »Till jul ur skyttegravarna och aldrig mer tillbaka». Den 3 december 1915 löpte vikingaskeppet ut ur Newyorks hamn, besatt med idealister under ledning av Ford, Rosika Schwimmer, Julia Grace Wales och generalsekreteraren för expeditionen Louis Lochner samt följt av den övre världens ovilja och folkets jubel. Ombord voro 83 delegater, 54 tidningsmän, 50 byråanställda, 18 studenter och 3 filmfotografer.

Från oceanen erhöj jag ett långt radiotelegram från Rosika Schwimmer med uppfordran att organisera mottagandet i Sverige. Meddelandet kom mig till handa samma dag, som jag på kvällen skulle avresa till Wien och Budapest för att på inbjudning av kvinnoföreningar hålla föredrag om den kvinnliga rösträtten, ett uppdrag, som jag utförde i form av ett fredsföredrag. I största hast anmodade jag per telefon ett par personer att påbörja anordningarna under min frånvaro. Vid återkomsten kort före jul befanns ingenting vara åtgjort, ehuru expeditionen redan landat i Norge. Jag fick omedelbart sätta mig i telefon för att sammansätta en mottagningskommitté. För formens skull värdjades ock till en del representativa personer. De avböjde givetvis, ty det vilade ju någonting av maximiprogram över företaget. Det officiella samhället dyrkar gemenligen främst framgången och i detta fall fränstod expeditionen från början såsom hopplös. Däremot lyckades det att få till stånd en förträfflig kommitté av obefordrade personer, som förstodo den goda viljans betydelse för fred på jorden, och insågo, att av den skapas realiteter mer än av något annat.

I Norge fick expeditionen ett mindre gynnsamt mottagande. En brydsam situation uppstod också därav, att Ford själv av ej fullt klara anledningar i hemlighet återvände från Kristiania. Han hade emellertid givit order om, att expeditionen skulle fullfölja sitt mål. Med denna fullmakt och i en trist sinnesstämning inträffade expeditionen i Stockholm på själva julaftonen. I mottagningskommittén, som utsett mig till ordförande, hade vi nedlagt ett avsevärt arbete. Kommitterade fingo ägna hela julaftonen och följande dagar åt expeditionen.

Efter det Ford lämnat expeditionen, representerades den utåt av ett direktorium på åtta personer, utsedda av deltagarna. Ford hade ock en personlig representant Gaston Plantiff, som skötte finanserna. Bakom det hela stod ännu Rosika Schwimmer som den verkliga ledaren.

På den svenska mottagningskommittén vilade att popularisera den idé, för vilken amerikanerna dragit i härnad, och därigenom giva den ett fast underlag. Detta lyckades fullständigt. Allmänna opinionen och dess sunda förstånd bli till sist den enda tillgången i brydsamma tider. Den utsträckta handen över oceanen mötte tusenden svenska händer. Mötena voro fullsatta av en entusia-

stisk publik, till och med det avlägsna Cirkus på Djurgården fylldes efter en kort förberedelse från golv till tak. Något av framgång började sväva över företaget och då kommo så småningom även officiella representanter, jämväl de, som förut vägrat sitt stöd, med på expeditionens alkoholfria banketter och andra samkväm. Generalsekreteraren skrev i sin åtta år efteråt utgivna bok om expeditionen: »Alla deltagare äro fullständigt eniga däri, att Sverige utgjorde glanspunkten uti vår pilgrimsfärd. Ingenstädes voro anordningarna så grundliga och fulländade som i Stockholm. Ingenstädes kommo vi i närmare beröring med alla samhällslager än i denna nordiska huvudstad. Ingenstädes funno vi en mera hänförd förståelse av våra mål och avsikter än hos dessa moderna avkomlingar av vikingarna.»

Sedan isen sålunda brutits, rönte företaget framgång även i Danmark och Holland, vilket sistnämnda land utsetts till slutstation. På denna senare del av färderna åtföljdes amerikanerna av en del delegerade från Norge, Sverige och Danmark, till vilka vid ankomsten i Haag slöto sig åtskilliga utsedda holländare.

Resan mellan Danmark och Holland skedde genom Tyskland i plomberade vagnar, som strängt bevakades. Bland de underordnade soldaterna, som medföljde eller kommo till vid stationerna, förmärktes ett stort intresse. Vi mottog ofta deras hälsningar med uppfordringar att göra slut på kriget. Man hörde antydningar om, att det icke var tyska folkets utan dess överordnades krig, och en uttryckte för mig oförbehållsamt sitt förakt och sitt hat till den högre ledningen. Detta trots att vapenlyckan just då gynnade de tyska härarna.

I Haag skulle det slutliga beslutet fattas om expeditionens mål och medel. Inför denna uppgift visade sig de första tecknen till splittring, ja, kotteriväsende och hemlig diplomati. Därtill kommo utifrån påfrestningar från minimiprogrammen. Det var tydligt, att man från föraktet för expeditionen började umgås med planer att erövra den med dess ekonomiska maktresurser. De amerikanska avsikterna började på allvar komma i kontakt med det officiella Europa. Skulle de förra bestå provet eller duka under?

De amerikanska färdmännen hade icke medfört något utarbetat program, mer än de allmänna önskningarna, som vid den tiden sysselsatte alla fredsälskande människor. Det gällde således närmast medlingen. Diskussionen undgick emellertid ej att sysselsätta sig även med framtiden eller med »grunderna för en varaktig fred». Härmed råkade man in mitt i de värsta politiska bränningarna.

Det holländska Anti-Oorlograad låg flitigt i för att vinna församlingen för sitt minimiprogram. I detta ingick ock, såsom ofta betonades, att medlingen framför allt borde bestå uti att intressera »inflytelserika personer». Ur expeditionens ursprungliga anda talade däremot maximiprogrammet sitt tydliga språk och en vädjan till folken såsom det väsentliga. Rosika Schwimmer erhöll från minimiprogrammets ledning i Sverige ett par brev, som uttryckte ringaktning

för svenska deltagarna såsom mer eller mindre anhängare av maximiprogrammet.

Plenaröverläggningar ägde rum i Haag, föregångna av samråd mellan de särskilda nationaliteternas delegerade, därvid skandinaverna i regel sammanträdde gemensamt. Resultatet blev, att det närmare övervägandet av medlingen och grunderna för den varaktiga freden skulle överlämnas till en neutral konferens, sammansatt av 5 medlemmar från vart och ett av följande länder, nämligen Nordamerikas Förenta Stater, Danmark, Holland, Norge, Schweiz och Sverige. Anbudet om kapitulation för minimiprogrammet avböjdes alldeles. Man var dock ej beredd eller villig att inlåta sig i detaljer. Därför erhöll neutrala konferensen följande allmänna instruktion:

»Vi deltagare i Henry Fords expedition, tillhörande 5 neutrala nationer, vilja, innan vi skiljas för att återvända till vårt hemland, uttala vår enstämmiga anslutning till den plan för expeditionen, som går ut på att arbeta för varaktig fred, byggd icke på militära hänsyn, utan på rättfärdighet och humanitet.

Vi anse, att förutsättningarna nu böra vara inne för avskaffande av rustningarna enligt allmän överenskommelse, i samband med införande av en internationell rättsordning, som vill trygga individernas och folkens lika utvecklingsrätt under hägnet av politisk, ekonomisk och andlig frihet.

Övervägandet av de närmare grunderna för en sådan rättsordning överlämnas till den neutrala konferensen.»

Det svåraste avgörandet gällde platsen för konferensen. Holländarna föreslogo Haag och svenskarna Stockholm, för vilket senare förslag av mig framfördes närmare motivering. Några ansågo sig veta, att Ford föredrog Haag. Rosika Schwimmer och Louis Lochner förordade för sin del Stockholm. Med stor majoritet beslöts det senare.

Nu vidtogo åtskilliga bekymmer. Återfärd genom Tyskland vägrades och först efter ingående diplomatiska förhandlingar, inledda direkt från hemländernas regeringar, kunde vi resa tillbaka. Schweiz, som på grund av sitt läge mitt ibland de krigförande ej kunnat nås av expeditionen, måste vinnas för saken, vilket också lyckades. Utseendet av delegerade var en ganska delikat fråga. Särskilt mötte svårigheter för amerikanarna, vilka först räknat med Henry Ford och Bryan såsom sin delegations främste, men nu måste avstå därifrån.

Konferensen kom sålunda till stånd med säte i Grand Hotel i Stockholm. Det blev många och mödosamma förhandlingar, ett slags världsparlament, sammansatt av idel intellektualister, utan instruktioner och var och en med sin kynnesart. Det var intresseväckande att följa de olika nyanserna och de nationella strömningarna. Att samla dessa skilda huvuden till ett gemensamt beslut var mången gång en fullständigt utmattande uppgift för medlemmarna. Jag började ibland få en nästan försonande syn på nutida parlamentariska förhandlingar, där det stora flertalet alltmer lyder order helt enkelt. Därigenom möj-

liggöres tämligen snabbt åtminstone något slags beslut, vilket sedermera visserligen falskeligen utgives vara flertalets hjärtemening.

Såsom en honnör åt Amerika antogs att för konferensen skulle gälla amerikanska förhandlingsmetoder. Det verkade sympatiskt, vilket jag sedan försökt införa på ett par ställen ehuru förgäves i svenska riksdagen, nämligen, att ordet ej alltid lämnades talarna efter den ordning, i vilken de begärt det. När någon icke begärt ordet förut eller endast en gång, erhöll denne alltid ordet före den, som förut talat i ärendet en eller två gånger, o. s. v. Störande föreföll däremot rätten att kunna när som helst avbryta en saktidiskussion genom att få upptaga en ordningsfråga. Detta privilegium använde amerikanerna flitigt. Någon gång föreföll det, som om en av dem tillitade metoden för att få avbryta en saktidiskussion, som började gå honom emot.

Sedan nu »folket» i expeditionen lämnat sin plats för några få utvalda, började helt naturligt även i denna församling minimiprogrammet med dess exklusivitet att verka bestickande. Här gjorde ej, såsom jag hoppats, det amerikanska inslaget undantag. En och annan av de amerikanska delegerade indignerades över mitt förslag om uttalande för de asiatiska och nordafrikanska folkens självbestämmanderätt. Emellertid enade sig kongressen med en eller annan reservation i någon enstaka punkt att utfärda två upprop till världens samvete.

Det ena uppropet var riktat till de neutrala ländernas regeringar och parlament med en uppfordran till samarbete för medling mellan de krigförande och utveckling av en internationell rättsordning. Det andra uppropet var ställt till de krigförandes regeringar, parlament och folk. Det innehöll en uppfordran till inställande av fiendligheterna samt ett tämligen detaljerat program för ett rimligt fredsslut och grundvalar för en varaktig fred.

Förhandlingarna hade pågått i en och en halv månad nästan dagligen. Det var onekligen ett kraftprov i alla fall att hava kunnat samla sig om dessa två upprop, av vilka det senare kan sägas vara en kompromiss mellan maximi- och minimiprogrammen. De fingo stor spridning i världen, kommenterades flitigt i pressen och gävo anledning till en allmän pressdiskussion. Det må tilläggas, att till konferensen flitigt inströmmade skrivelser från hela Europa med sympati och böner. Konferensen var under 1916 den enda fasta punkten, dit mänskligheten kunde vända sig med sina bekymmer. Men mer kunde ej begäras av konferensen.

Konferensens nästa uppgift var att organisera den allmänna meningen och därigenom giva kraft åt sina tankar. I Amerika började emellertid hos Ford eller, såsom det sades, snarare hos hans närmaste omgivning, som från början varit ogynnsamt stämd för företaget, planer uppstå, att konferensen nu kunde avvecklas eller åtminstone förenklas. Det kom telegram, att antalet delegerade borde minskas från 5 till 2 från varje nation. Efter åtskilliga bryderier inställdes tillsvidare konferensens arbete i plenum. Istället tillsattes en ständig arbetskommitté av 12 medlemmar, som skulle i Stockholm arbeta på medling, propaganda och vad man kallade veten-

skapliga undersökningar. Detta arbete tog kommitténs tid fullt i anspråk. Samarbete ägde ock rum med »1916 års fredskommitté», vartill den svenska motagningskommittén ombildat sig, och vilken under de följande åren föranstaltade möten och petitioner, särskilt i frågorna om vissa undertryckta folks självbestämmanderätt. Ju trängre kretsen blev, ju mer förlorade maximiprogrammet luft under vingarna. Minimiprogrammets ledare Beek en Donk inträdde till och med en vacker dag såsom medlem av den holländska delegationen. En del dispyter uppkommo med anledning härav, men allvarligare meningsbrytningar uppstodo icke. Arbetet hade nämligen på grund av förhållandena nu inriktat sig på organiserandet av en kongress i medlingssyfte. För min del ansåg jag nödvändigt, att den lades såsom en sammankomst mellan människorna i alla länder och icke inskränktes till en kongress av något visst parti, av vissa stater, eller av vissa fredsorganisationer. Interparlamentariska unionen, fredsföreningarnas organisation och internationalen borde uppfordras att uppstå igen och samarbeta. På dessa grunder beslöts ett intimt samarbete mellan neutrala konferensen och anti-Oorlograad. En plan för organisationen började uppgöras. En förutsättning var emellertid, att Ford understödde ekonomiskt även denna kongress. En dag i juni 1916 anmälde emellertid Plantiv en order från Amerika, att hela fredsverket skulle förläggas till Haag. Med undantag av den ena amerikanska delegeraden var centralkommittén enstämmigt emot denna förflyttning. En särkommitté med mig som ordförande fick i uppdrag att underhandla med Plantiv. Våra planer utvecklades, Plantiv blev tveksam samt uppsköt en tid avgörandet. Slutligen träffades en kompromiss på det sättet att centralkommittén delades i tre grupper med minskat antal ledamöter, en för de tre skandinaviska staterna med säte i Stockholm, en för Holland med säte i Haag, en för Schweiz med säte i Bern; varje grupp förseddes med sekretariat, men generalsekretären flyttade till Haag. En samverkan skulle ske mellan de olika grupperna utan gemensamma sammanträden.

Detta arrangemang var en diplomatisk förberedelse till slutet. Särskilt intressant var, att i detta dödvatten ryckte plötsligt minimiprogrammet in och övertog makten inom den svenska avdelningen. Den tilltänkta medlingskongressen kröp ihop till planer på en internationell tidskrift, i vilken de krigsförande skulle få diskutera frågorna och på detta sätt sammanföras. Kanonerna togo emellertid ännu mera hänsyn till denna lilla slocknande låga på fredens altare. Lochner kallades till Amerika, och efter några för honom upprivande förhandlingar erhöll han den 7 februari 1917 besked, att Ford beslutat draga sig fullt tillbaka från sitt verk i Europa. Den 1 mars skulle alla förbindelser vara avvecklade.

Bakom denna episod lågo märkliga omkastningar i den nordamerikanska politiken. Ford och Wilson konfererade mycket under dessa tider. Enligt Lochner skulle därför Ford vid ett tillfälle utbrutit:

»Jag tror icke, att tiden nu är inne för att göra halt i kriget. Folken därborta hava ännu icke lidit nog. Så länge de icke själva vägra fortsätta kriget, skola

vi amerikaner icke göra något till deras hjälp.» Han meddelade en gång, att ifall Amerika kom med i kriget, skulle han omvandla sina fabriker för ammunitionstillverkning.

Det var tydligt, att amerikanska politikerna samt med dem Wilson och Ford tröttnat på Europa och på samma gång upprördes av det tyska hotet mot de amerikanska förbindelserna genom undervattensbåtskriget. Fordexpeditionens misslyckande framstod som ett av de många bevisen, att Europa ej kunde bevingas genom förnuft utan endast med hårda händer. Även Amerika var hotat av denna oordning, vars förnämsta målsman enligt amerikansk uppfattning var den tyska militarismen och enligt Fords senare privata mening judarna. Den andra april 1917 begärde Wilson i kongressen under stormande bifall, att den måtte förklara krigstillstånd råda mellan Förenta Staterna och Tyskland. »Rätten är värdefullare än freden» sade han. Därefter inrättade sig Ford för tillverkning av krigsartiklar. De båda männen började ett krig för att göra ett slut på kriget och alla andra krig.

Fordexpeditionen hade gjort vad den kunnat. Dess avsomnande skedde naturligt och i rättan tid. Ford hade säkerligen ej någon klar insikt om, att expeditionen i alla fall under det mörkaste året kom med ett ljus ifrån den nya världen, som lyste, värmdde och gav förhoppningar för oräkneliga människor. Den bidrog i sin mån till att så fredens sådd i sinnena. Den har till sist givit ett vittnesbörd bland många om, att det ej är dansen kring dollarn, som är den nya världens enda symbol. Där som överallt dväljas hos människorna tysta krafter till det goda, som beteckna det oförstörbara inom dem.

Detta var sagan om vad man skulle kunna kalla 1916 års idéer.

1917.

Emellertid längtan efter förnuft kunde aldrig bringas till ro. När det ena uppslaget ej lyckats tämja lidelserna togos nya tag. Med året 1917 återupptogs försöket att uppväcka internationalen från de döda. Man trodde, att socialdemokratien vore ensamt mäktig att bringa reda i förhållandena. Denna plan vann ytterligare uppmärksamhet, när Kerenskys ryska revolutionsregering understödde tanken och vidgade programmet från 1915. I Stockholm konstituerades en holländsk-skandinavisk socialdemokratisk kommitté med uppgift att sammankalla dit en allmän internationell socialist-konferens, som skulle göra slut på kriget. Detta var således åter ett europeiskt uppslag. Även detta var från början ett minimiprogram så till vida, att neutrala konferensen riktade sitt hopp till mänskligheten, under det att nu hoppet begränsades till en förväntan på ett visst parti.

All fredsvilja i världen riktade nu sina blickar mot den tillämnade socialist-kongressen. Inte heller detta bemödande mäktade uträtta något. De allierades vilja att hålla ut stod fast. Den andra ryska revolutionen kom och gick sina egna vägar. Kongressen kunde ej komma till stånd och efter växlande utsikter måste kommittén till sist upplösas. Dessförinnan avgav den ett betänkande som väsentligen dalade ned igen mot minimiprogrammet. Belysande var, att

i betänkandet berördes väl nationalitetsfrågan, men den exemplifierade endast från Europa, och detta även försiktigt och ej fullständigt. Asien och Afrika, från vars undertryckta folk en del framställningar inkommit till kommittén, berördes icke i kommitténs eget uttalande, förmodligen på grund av opportunist eller under intrycket av de allmänna föreställningarna, att Europa var liktydigt med världen. Från Egypten protesterades häremot i den svenska pressen. En rapport från det engelska arbetareparti, som då stod ytterst till vänster, uttalade sig dock oförbehållsamt för en nationalitetsbefrielse även utanför Europas gränser.

Ett exempel på huru dylika minimiprogram äro ägnade att gäcka realiteterna må anföras från denna episod. På senhösten 1917 kommo tio muselmän till Stockholm såsom representanter för undertryckta muhammedanska folkstammar i Indien, Turkestan, Georgien, Egypten, Tripolis, Tunis, Algeriet och Marocco. De hade lämnat sina varma länder och heta öknar, lockade av ryktet i världen om ett ljus, som skulle brinna uppe i den kalla Norden och stannat över vår huvudstad såsom ett Betlehem. De möttes emellertid här som annorstädes av en vanlig politik, en enveten dyrkan av världen och dess kvantiteter och ej av hela den sanning, som skulle göra dem fria. Den stora fredskongressen fanns endast i deras fantasi. Innan de återvände med sina brustna illusioner, ville de klargöra inför en svensk publik sina bekymmer. De togos om hand av 1916 års fredskommitté, som ordnade ett möte åt dem. Polisen förbjöd dem att tala offentligt och vi utfärdade då personliga inbjudningar till en mängd människor, så att Victoriasalen blev fylld av folk. De framlade ett gemensamt uttalande samt yttrade sedan var och en i korthet, vad han hade på hjärtat. En indier, som avslutade talarnas rad, yttrade såsom avslutningsord: »Fred åt de krigande nationerna, frihet åt de undertryckta folken, kärlek åt alla, Indien åt indierna.» Anförandena översattes för publiken genom tolk. Detta var allt som det förlovade landet kunde skänka dem.

Samtidigt med dessa nya socialdemokratiska strävanden hopade sig nya moln i både väster och öster. Nordamerika kastade sig som sagt in i kriget. I öster stormade en ny makt fram med ett maximiprogram i vapenskölden och en ny värld i kikaren. Det var en konkurrent även i vapenmakt med entent- och centralmakterna. Leninismen ville bygga upp freden med våld på andra vägar. Den hamnade till sist liksom de andra våldsmakterna i ett minimiprogram. På dess dagordning stod nämligen icke målmedvetet betvingandet av den andliga kapitalismen och den andliga fattigdomen. Detta är ett stort världshistoriskt kapitel, som måste i denna framställning lämnas åsido i vidare mån än nu sagts.

Allt detta virrvarr var sammanfattningen av 1917 års idéer.

I detta skick mötte världen krigsåret 1918. Nordamerika hade motiverat sitt deltagande i kriget med ideella bevekelsegrunder. Det var upprört över det tyska undervattensbåtskriget och man såg ingen annan utväg att bringa Europa till besinning och göra slut på det kaos, som hotade hela världens trevnad och

intresse. Av många naturliga skäl förklarades dock icke krig mot båda de kämpande grupperna, utan en uppryckning skedde på ententens sida. Blodsbandet drog samman. Kejsar Wilhelm och det preussiska militärväsendet voro också i amerikanarnas ögon de verkliga upphovsmännen till ofreden. Samtidigt förklarades, att vid fredsslutet skulle Förenta Staterna intaga en opartisk ställning och uteslutande ägna sig åt att lägga grund till en varaktig fred.

Till fullföljd av dessa grundsatser framlade presidenten Wilson i sitt budskap till den nya amerikanska kongressen den 8 januari 1918 ett »program till världens fred». Detta program, vartill ett utkast förut gjorts av Wilsons rådgivare och hjälpare, den bekante överste House, sammanfattades i de berömda 14 punkterna. Denna glimt av Amerikas själ må här återgivas. Punkterna voro i sammandrag följande:

- 1) Öppna fredsfördrag och inga hemliga överenskommelser av något slag.
- 2) Absolut navigationsfrihet på haven utanför territorialvattnen såväl i fred som i krig med visst undantag.
- 3) Avlägsnandet så vitt möjligt av alla ekonomiska skrankor och upprättandet av lika handelsvillkor bland alla nationer.
- 4) De nationella rustningarna reduceras till minsta utsträckning, som är förenlig med det egna landets säkerhet.
- 5) Opartisk reglering av alla koloniala krav med iakttagande av principen, att de intresserade befolkningarnas intressen måste hava samma vikt, som kraven hos den regering, vars rättsanspråk skall avgöras.
- 6) Utrymmandet av ryska territoriet och full frihet för Ryssland att bestämma sin politik.
- 7) Belgiens utrymmande och restaurering utan något som helst försök att begränsa dess suveränitet.
- 8) Franska territoriet befrias och den rättskränkning, som 1871 förövades i fråga om Elsass-Lothringen, gottgöres.
- 9) Justering av Italiens gränser efter nationalitetslinjer.
- 10) Folken i Österrike-Ungarn erhålla det första tillfället till autonom utveckling.
- 11) Rumänien, Serbien och Montenegro utrymmas. Serbien erhåller tillträde till havet. Balkanstaternas ömsesidiga relationer regleras och garantier för dessas integritet skapas.
- 12) Turkiska delarna av Osmanska riket erhålla suveränitet. Andra nationaliteter inom detsamma tillförsäkras trygghet till liv och tillfälle till autonomisk utveckling. Dardanelerna öppnas för fri passage under internationell garanti.
- 13) En oavhängig polsk stat upprättas av områden, som bebos av odisputabelt polsk befolkning, vilken tillförsäkras tillträde till havet.
- 14) »Ett allmänt förbund av nationer måste bildas i enlighet med särskilda överenskommelser i syfte att förläna ömsesidiga garantier för politiskt oberoende och territoriell integritet för stora och små nationer i lika grad.»

I ett tal till kongressen fastslog Wilson dessutom fyra »principer, som skola tillämpas». I huvudsak avsågo de, att uppgörelsen måste grundas på den väsentliga rättvisan och jämkningar, som ha största utsikter att åstadkomma en varaktig fred, att folk och provinser icke skola bytas som lösören och att spelet om maktbalansen måste nu hava »för alltid blivit misskrediterat», att varje territoriell uppgörelse sker i befolkningens intresse och icke såsom en kompromiss mellan rivaliserande staters anspråk, och att alla tydligt bestämda nationella strävanden skola tillfredsställas så långt som möjligt.

Nu blev det åter en fråga om samling av alla för att slå ned kriget. Tallösa böner uppsändes att det måtte lyckas de fjorton punkterna att komma i hamn. Amerika framträdde åter såsom en representant för idealismen. Denna gång dock med det officiellas makt och myndighet. För Europa var det en ganska främmande företeelse att en statsmakt i en allvarlig situation sökte göra gällande besjälade grundsatser. Det kom därför i den fredsälskande allmänna opinionen något profetiskt över Förenta Staterna och dess presidents goda vilja.

Närmare besett innehöll dock programmet ingenting annat än en del satsar, som i den pacifistiska världen sedan gammalt och under kriget från alla fredsälskande ansetts såsom självklara. Även tanken på ett nationernas förbund var icke på något sätt ny och den var vid fredsslutet ofrånkomlig. Punkterna och än mer Wilsons personliga motivering för desamma rörde i anslaget ansatser till maximiprogram. De handgripliga resultaten åter buro närmast prägeln av ett minimiprogram. Programmet var avsett att bringa reda i Europa, men icke i världen. Det var därför påfallande, att någon anspelning på Asiens och Afrikas beroende kulturfolk alldeles saknades. Det skänktes ingen honnör åt den fullständiga avrustningen såsom ett eftersträvansvärt mål. Programmet ordade endast om nedsättning i rustningarna och gav därigenom upphov till detta numera överallt kanoniserade begrepp. Punkterna gävo sig icke in på den sociala frågan, tidens stora ekonomiska problem. De äventyrade sålunda, att vilja bygga upp ett förbund av vulkaner utan varaktigt yttre eller inre fred. En gapande lucka var den totala frånvaron om anspelning ens på den ännu viktigare grundvalen för permanent fred, nämligen upphöjandet av människornas karaktärsdaning till en samhällsangelägenhet. Utan andlig frihet för individerna är deras ekonomiska frihet ett självbedrägeri, en utopi. Naturligtvis saknades varje erinran om världsspråket, den främsta internationella inrättningen för andarnas förbrödring.

Det är givet att i världens nuvarande skick och allra minst vid en segerfred kan begäras mycket. Det är ock förklarligt, att Englands, Frankrikes och Italiens allierade icke kunde vid det tillfället röra för mycket vid de förras privilegier och särskilt icke vid den utomeuropeiska nationalitetsfrågan, vilken säkerligen icke heller var populär i hemlandet. När skola statsmännen förstå, att vad som kan ske för tillfället icke får utesluta förkunnelse om vad i stort skett bör ske? Om det senare ej underlåtes, kan mer avvinnas dagspolitiken under intryck av en ren atmosfär, som tillåter allt att växa bättre.

1919.

Nu slogo fram emot årsskiftet krigets böljor plötsligt samman i en vapenseger med bränningar och skum på vågorna. Bland denna böljegång brottades fredshoppet. De neutralas förhoppningar om en utmattningsfred gingo om intet. I motgången föllo de allierade såsom människorna i allmänhet tillbaka på rätten såsom en andra försvarslinje. Nu skymdes den åter mycket bort av segern. I denna påfrestande situation ställdes det amerikanska programmet, trots sin försiktighet, inför ett svårt prov.

Man har sagt, att Wilson under fredsförhandlingarna i Versailles svek sitt program. Överste Houses memoarer giva ibland uttryck för ett visst vankelmod hos Wilson. Ett sådant oförklarligt medgivande, som exempelvis det tyska Tyrolens utlämnande till Italien, måste väl sägas vara en bedröflig episod, låt vara att Wilson därtill skulle lurats av italienarna, som fått sig tillförsäkrad landsändan vid sitt inträde i kriget. Om man emellertid jämför de fjorton punkterna med Versaillesfredens resultat, så framgår ju uppenbart, att de förra i sina väsentliga delar avspeglats i det senare. Då nu efteråt bristerna i fredsslutet och icke minst i dess skapelse, Nationernas förbund, blivit uppenbara, ligger förklaringen väl mera däruti, att svårigheterna voro ofantliga och punkterna otillräckliga, än i att Wilson och därmed även Amerika svikit desamma. Vid ett tillfälle måste Wilson hota att återvända till Amerika och ej vidare deltaga i fredsslutet.

De fjorton punkterna voro emellertid representativa för 1918 års idéer. Ingen kan göra det omöjliga och över förmågan må ingen tvingas.

Det nuvarande tillståndet.

Efter detta uppvaknande ur drömmen om uppbyggandet av den goda viljans rike övertogs verkets fortsättande av parlamentarismen. Denna uppgift har överstigit dess redan förut underminerade krafter. En civil kristid har avlöst den militära. Tillståndet är nu följande.

Förmodligen är det ingen som ej håller före, att vår värld kunde vara bättre.

Bakom oss ligger ett böljande hav av bemödanden, strider och förhoppningar för att uppbygga den goda viljans rike. Den senaste mansåldern upprullar för oss ett överväldigande perspektiv av skiftande färgspel, brokiga uppmarscher, framgångar och nederlag. Det har lagts råd och arbetats efter lägenhet dagar och nätter, i vinklar och vrår och på tusende fronter, för mitt och ditt, för medborgarna, för kvinnorna, för de betungade, för oss alla i den vida världen. Kampglada skaror ha stormat fram och den unga vågen har brutits i skum mot klipporna och sjunkit tillbaka i tidshavet.

Slutligen kom ödet och lade sin hand över de många små krafternas flit. Vad de byggt upp strå för strå, tum för tum, spadtagsvis, föll i spillror för det av statskonst och vetenskap organiserade våldets stoltaste bragd i nyare tid — världskriget. Efter denna syndafloed förlamades hågen hos människorna, stjärnorna slocknade och vägarna vilsnade i skymningen.

Nu stå vi här åter, en hjälplös, irrande, söndersplittrad mänsklighet utan klara mål och behjärtade medel.

Fjorton miljoner unga soldater ha oskyldigt mördats av vår dagspolitik, av våra statsmän med begivande av deras folk. Detta blod befruktar jorden och ropar högt från densamma. Världskrigets tal kräver ett svar. Detta svar har ännu icke kommit. Det är tvärtom fara värt, att de än vädjande, än befalande rösterna dö bort och förstummas under det vardagliga livets dövande inflytelser.

Emellertid, efter vinter följer enligt naturens visa lagar alltid en ny vår. Det kvinnliga fredsförbundet manade år 1926 på sin fredsdag till strid för »fred och frihet». Utan frihet skapas ingen fred. Men vad är frihet?

För det första frigörelse från allt slags yttre förtryck, från våld och våld. Kampen för rättigheterna uppfyller världshistorien med sina härskrin.

Kravet exempelvis på nationaliteternas självbestämmanderätt kommer aldrig att tystna. Sönderjydernas skald tillropade år 1864 erövraren:

»Du kan vel kro dig av Dögnets Kår
 og av Sejren de har Dig skabt;
 Men Du fører en Kamp imod tusind År
 og i den har Du visserlig tabt.»

De lidelsefulla förhandlingarna efter 1814 om Norges rätt och Sveriges ära tystnade omsider år 1905 genom unionsupplösningen. Först genom denna rättshandling erövrade de båda folken varandras hjärtan. De tre skandinaviska korsflaggorna stodo omsider jämställda och fria men på samma gång för-
 enade.

Under alla dessa strider i världen för livet och makten försummas dock den andra sidan av saken eller plikterna. Rättigheter kunna på ett varaktigt sätt uppbyggas allenast på förpliktelse.

Viljan till pliktuppfyllelse är grunden för all verklig frihet. Den bjuder oss att lyssna till sanningens röst och icke till auktoriteternas, att lyda samvetets bud och icke människors. Den förpliktar oss icke minst att i statskonsten gå till grunden av tingen. Gärna må medgivas, att dagens små omsorger måste sysselsätta den levande generationen mest. Men det kräves också någon ryggrad i de dagliga bestyren och någon utsikt bortom dem.

Inom parlamentariska församlingar, inom Nationernas förbund, ja, ofta nog inom de allmänna fredsorganisationerna finnes enligt min genomlevade erfarenhet ingen plats för mänsklighetens livsfrågor, för de gamla sanningarna. Över portalerna står obevekligt inristat: I som här inträden, låten hoppet fara.

Tidens största ekonomiska problem, jordens befolkningsfråga, reser sig som ett Himalaja över det politiska flackandet, men vi se det icke.

Rasernas likställighet är en mycket obehaglig sak, som vi därför vända

ryggen. Samvetenas påminnelser om den vita olyckans verklighet besvärjes genom frammanandet av den gula farans spöke.

Nationernas självbestämningssrätt saknas till och med i folkförbundets idéprogram. För Asiens uppvaknande, tidens största politiska tilldragelse, sticka vi huvudet i busken. Beroende asiatiska och nordafrikanska folkslags frigörelse anses vara en inre angelägenhet för härskande stater och icke någon internationell rättsfråga.

Världsspråket, kronan på våra internationella inrättningar, undanskjutes av makten och intellektualismen. För andarnas förbrödning genom ett sådant språk vid sidan om modersmålen, byggt såsom det nu måste bli på esperanto, klappar ej något hjärta på höjderna. Språkgränsernas hets fortsätter sina ödeläggelser. De tre privilegierade språkens obeskrivliga förtryck över alla andra språkgrupper, stora och små, tillbedjas slaviskt av de underkuvade själva.

Den fullständiga avrustningen eller människornas avvärning, ett solklart primärt krav, mötes i den övre världen med ringaktning, och folkförbundets krigsartiklar, de ekonomiska och militära sanktionerna, äro nästan helgedomar i den auktoriserade fredsaktionen.

En allmän revision av folkförbundets akt i syfte att förbundet må bättre motsvara sin ideella uppgift, väcker icke ens något intresse.

Ingenting äro vi dock så skygga för som det viktigaste av allt: den andliga pånyttfödelsen. Medborgarnas karaktärsdaning och deras personligheters inre utveckling anses icke vara någon offentlig samhällsangelägenhet. Den intellektualistiska skolans omvandling till en karaktärsskola på samma gång behandlas också såsom luft.

Det betonas häremot ofta, att man ej bör belasta folkförbundet med problem, utan överlämna dess utveckling åt en lång självverkande evolution. Gärna må medgivas, att varje barn av sin tid behöver en långsam uppväxt, innan det får mandom. En sådan utveckling förutsätter dock hygien och frisk luft. I en förskämd atmosfär blir plantan sjuklig och avklippes lätt själva livstråden. Det unga folkförbundet behöver på samma sätt omgivas av ren luft för att kunna sunt utveckla sig. Det måste med andra ord omsvävas och vägledas av riktiga grundsatser eller, såsom vi ock kalla det, av sanningen.

På alla dylika hänvändelser svaras, att de höra hemma till predikstolarna och föreläsningskatedrarna, men icke till regeringars och folkrepresentations tummelplatser. Man måste dock fråga sig, om icke konsten att rätt styra staten och i vår tid även världsstaten, måste i någon mån inläras och utövas även på de ställen, där denna styrelse äger rum.

Ingenting förakta vi så mycket för närvarande, som »tankar i det blå». Men våd är det för bevänt med att i möda uppodla ett stycke mark, om icke solen skiner på detsamma och värregnet faller däröver. Och solen hänger ju ohjälpligt i det blå och regnet kommer också från samma försmådda livskälla.

Detta är nu några exempel på realiteter, som vi tämligen enigt förråda för trettio silverpenningar. De enkla stora frågor, i vilka ofta gäller att folkets

röst är Guds röst, komma allt mindre till synes. Folkprogrammen för freden undertryckas. Det dagas icke. Det är fortfarande vinter i konsten att rätt styra staten.

Det program, som behöves för en vårbrytning i statskonsten, är redan skrivet för nära tre tusen år sedan. Det läres sedan årtusenden utantill av varje medborgare i Mittens rike. Lydelsen är följande:

»De gamle började med att rätt styra staten, för att rätt kunna styra staten lagade de först, att god ordning härskade i deras familjer. För att åvägbringa denna goda ordning, kultiverade de först sina egna personer. För att kultivera sina egna personer, rättställde de först sina hjärtan, för att rättställa sina hjärtan lade de sig vinn om sannfärdighet i sina tankar, för att bli sannfärdiga i sina tankar gjorde de allt för att fullkomna sitt vetande.

Att fullkomna sitt vetande består i att gå till grunden av tingen, genom att gå till grunden av tingen blir ens vetande fulländat, är vetandet fulländat bliva tankarna sannfärdiga, äro tankarna sannfärdiga då följer hjärtats rättställande, med hjärtats rättställande följer personens kultivering. Med kultivering av personen följer god ordning inom familjen, med god ordning inom familjen ett rätt styrande av staten, med ett rätt styrande av staten följer ostörd fred för riket.

Från himlens son till folket betraktade alla personers kultivering som roten (till allt annat). Vårdslösa roten och ändå ordna grenarna, det är omöjligt.»

Därmed är allt sagt. De andliga höjder, på vilka ett fredsrrike ensamt kan byggas, upptornas solbelysta inför våra blickar. Detta Österns fredsprogram kan betraktas såsom ett politiskt Fader vår. Det borde uppläsas vid riksdagarnas öppnande och avslutande och ingå åtminstone i varje ministers och parlamentsledamots aftonbön.

Samma tankegång avspeglas i Platons dialog Staten. »Om icke», säger Sokrates, »antingen filosoferna bli konungar i staten eller de, som kallas konungar och makthavande, i sanning och grundligt ägna sig åt filosofin och dessa båda, makten i staten och filosofin, sammanfalla till ett, då finns det min käre Glaukon, icke någon befrielse från det onda för staterna och icke heller såsom jag tror för människosläktet.»

Systemet Europa och dess ättlingar äro dock fortfarande ivrigt sysselsatta med att vårdslösa roten och ändå försöka ordna grenarna.

Vi tala visserligen om andlig kultur. Anden har emellertid två sidor: förståndet eller intellektet och samvetet. Västerlandet uppskattar endast den förra sidan av själen. Den hyllar vetenskapen såsom intellektets högsta instans.

Såsom enskilda personer säga vi däremot i ljusa ögonblick, att vi böra handla »efter bästa förstånd och samvete». Här träder samvetet fram ur vår undermedvetna värld. Den undandrar sig intellektet och vetenskapen. Men den är den högsta andliga makten, den enda enhetsfronten ibland människorna, den största hjälparen i mänsklighetens nöd, den ende, som ger förmåga i mot-

sats till makt, den egenskap, som i ännu högre grad än förståndet höjer människan över djuret.

På formaldemokrati kan således ingen verklig framfärd byggas. Tillblivelsen av fred på jorden och människorna en god vilja bottnar i en uppfostningsfråga. Den verkliga befrielsen kommer väl aldrig förrän möjlighet till upplysning och självansvar förunnas individerna, dessa odelbara världar för sig, vilka, likt Vintergatans stjärnor ovanom, äro utströdda över markerna för att strida för sitt liv mot de förtryckande makterna inom och utom dem.

Ni unga särskilt, som tillhöra framtiden. Handen på hjärtat. Samlen eder till eftertanke. Det är någon, som väntar på eder. Den nya tiden förväntar ett korståg från det unga släktet mot morgonrodnaden av en ny och bättre värld.

Framtiden. Riktlinjerna för framtiden förutsätta ingen uppfinnarkonst. Var och en, som vill något, kan plocka fram dem ur mänsklighetens visthusbod.

Det båtar föga och kan rättvisligen icke ifrågakomma att bryta staven över det förflutna. I alla tidsåldrar har människan först format kärlet, innan hon fyllt det med innehåll. Parlamentarismens röjning med yxan för att bana väg för alla människor genom vildmarkerna är en pioniärgärning. Nu komma de nya uppgifterna över oss. Det gäller ingenting mindre än att tillika skapa själskultur och självansvar hos de människomassor, som nu av formaldemokratien släppts in på stora landsvägen och trängas om varandra i brokig mångfald av klasser och intressen. Inför denna väldiga folkvandring mot samvetsstaten sjunka de nationella staternas inre angelägenheter hädanefter ned till kommunalpolitik, under det att internationalismens ande svävar över folkens gemensamma bemödanden. Utrikespolitiken och dess hägrande mål, ekonomisk och andlig frihet för alla, eller med andra ord fredsfrågan rycker upp i ledningen såsom den i stort sett yppersta angelägenheten. Detta innebär icke något underskattande av dagens små omsorger och de särskilda staternas inre politik, som i sitt slag också äro grundläggande samt måste intressera människorna mest. Dessa omsorger lättas tvärtom genom den större vägledningen.

Vid denna ingång till maximiprogrammens tillblivelse bör det vara praktiskt att taga fasta på ett ideal, som åtminstone till namnet för närvarande hyllas av alla. Detta ideal är en samverkan mellan alla folk för en gemensam förnuftig framtid. Även de, som ovilligt vika ifrån sina negationer och rygga tillbaka för grunden av tingen, hava dock omsider fått för sig, att folkförbundets tanke är förträfflig. Ingen vill heller bestrida, att det nuvarande folkförbundet av naturliga skäl i begynnelsen blivit särdeles ofullkomligt.

Det gäller väl således att bättra på verket. Detta kan ske genom att upphäva folkförbundet och bilda ett nytt eller genom att göra det nuvarande folkförbundet nytt. Bägge vägarna leda till samma resultat, men den senare är uppenbart den enda framkomliga. Då förbundsakten är även Sveriges högsta utrikes-

politiska lag, har vårt land befogenhet och plikt att påkalla de förbättringar i akten, som äro ofrånkomliga. Det bör ej vara tillåtet att offra en generation i sänder för granskning av blott en av detaljerna. De civila lagarna underkastas vid behov en allmän revision. Akten om Nationernas förbund har icke ens vid sin tillkomst uppfyllt då berättigade anspråk och tarvar således än mera nu en generell revidering.

Vid Sveriges inträde år 1920 i folkförbundet betonades av svenska statsmakterna, att förbundet utgjorde om än ofullkomligt ett första försök att samla stater och folk till samfällt arbete för fredens bevarande och rättens hävdande i världen. Riksdagens flertal uttalade därvid den förvissningen, att landets regering skulle oavlåtligt hava sin uppmärksamhet inriktad på att begagna de möjligheter, som erbjödo sig, att verka för förbundets utveckling. Denna ansats beskars dock till överensstämmelse med tidens kynne. Majoriteten framhöll några riktlinjer för denna utveckling, vilka borde anses såsom de viktigaste. Det sålunda framförda programmet var, så vitt jag förstår, icke blott särdeles ofullständigt. Det undvek ett inträngande i det väsentliga och avsåde sig därmed anspråk på att kunna tjäna såsom en ledstjärna.

En allmän revision av folkförbundets akt betyder icke blott en ändring i form utan förutsätter en omläggning av sinnelaget. Förgäves har hitintills de senare åren väckts förslag om en allmän revision hos riksdagen samt vid interparlamentariska möten. Uti motionen nr 146 inom första kammaren vid 1924 års riksdag utvecklades ämnet vidlyftigt och berördes därvid såsom exempel tolv olika punkter, som borde uppmärksammas. I förevarande framställning har ock redan omnämnts vissa önskemål.¹

År 1924 anmärkte interparlamentariska unionens råd i anledning av min motion, att saken måhända kunde lämpligare upptagas, då unionen 1925 sammanträdde utanför Europa. Man kan fråga varför icke lika väl inom Europa. Unionens kongress förstnämnda år förkastade förslaget, men några röstade dock för detsamma. I följd av rådets nyssnämnda förespegling återkom framställningen 1925 till kongressen i Washington. Nu ställde sig rådet avvisande utan vidare med erinran allenast, att plats ej fanns på dagordningen. Följaktligen föll förslaget även denna gång i kongressen. En del medlemmar röstade emellertid för detsamma. Vid allmänna fredskongressen 1926 i Genève, där jag ej kunde infinna mig men inlämnat förslag bland annat i förevarande ämne, läser majoriteten uttalat sig för en allmän revision av förbundsakten.

Det behöver ej erinras, att ett svenskt initiativ i denna angelägenhet bör inledas med ett försök till skandinavisk samling.

Vid nordiska interparlamentariska förbundets konferens i Köpenhamn 1926 framfördes även ämnet i ett tilläggsförslag till ett uttalande om folkförbundets råds sammansättning. Under diskussionen uttalades för första gången, såsom det föreföll, allmän sympati för saken. Men tillägget förkastades i alla fall med 35 röster mot 10 (i prot. står orätt 8). Minoriteten bestod av en dansk

¹ Se sid. 11 och 17 samt sid. 20.

konservativ och två danska radikaler, en finsk konservativ och fem finska socialdemokrater samt från svensk och norsk sida endast undertecknad förslagsställare. Åtskilliga underlåto att rösta.

Yrkande. På grund av denna motivering hemställes,

att riksdagen ville:

1) uttala såsom sin uppfattning, att enda utvägen ur den parlamentariska krisen i utrikespolitiken är att de officiella instanserna vinnlägga sig om att vid sidan av dagens omsorger även söka gå till grunden av tingen;

2) giva uttryck åt denna sin uppfattning genom att hos Kungl. Maj:t begära svenskt initiativ till en allmän revision av folkförbundets akt i syfte att dess idéinnehåll må bättre motsvara förbundets ideella uppgift.

Stockholm den 17 februari 1927.

Carl Lindhagen.

Innehåll:

En ny utrikespolitik	3
Fredsörelserna under världskriget. Minimi- och maximiprogrammen	4
1914	4
1915	4
1916 (Fordexpeditionen m. m.)	8
1917	14
1918	16
1919	18
Det nuvarande tillståndet	18
Framtiden	22
Yrkande	23
